

Фурман А. А.

к.психол.н., доцент кафедри соціальної
роботи та кадрового менеджменту
Одеського національного політехнічного університету

ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ ЕКСПЕРТА СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

Аксіопсихологічний аспект розгляду постаті експерта соціогуманітарного профілю центрується довкола оприявлення психодуховного потенціалу людини, що викристалізовується через розвиток культури міжособистісних стосунків, реалізацію творчих обдарувань, актуалізацію вартісної складової та самореалізацію особистості фахівця у часопросторі буття. З кінця минулого століття західна наукова школа активно займається створенням моделі “ефективного спеціаліста”, котрий розуміється як сукупність найбільш значущих рис-якостей представника певного професійного амплуа, що системно поєднуються в його суб’єктивній картині світу як в особистості задля акмеологічної чи екзистенційної самореалізації [2, с. 120].

Професійний самовияв першочергово пов’язаний з високорозвиненою і соціально узгодженою системою вартостей і смислів фахівця в певній ніші чи конкретному сегменті суспільного виробництва. Для ефективного спеціаліста пріоритетними є знання, норми, уміння, цінності та маркери ментального досвіду, що постають умовами-чинниками аналітичного, рефлексивного, творчого та діяльного опрацювання конкретних трудових ситуацій повсякдення. Мобілізація цих смислових першоджерел у реалізації соціогуманітарної діяльності породжує в інтенційних полях свідомості й самосвідомості даного спеціаліста алгоритм оптимального застосування фахової миследіяльності, що слугує об’єктивації його експертних оцінок ефективної співпраці у системі “людина – людина”. Ціннісно-смислова сфера згармонізовує роботу самої думки фахівця й уможливорює вичерпну повноту задіяння його кращих природних ресурсів і спроможностей, а відтак створює основоположні, перш за все внутрішні, суб’єктивні, умови досягнення ним культурно зумовлених вершин професійної майстерності [3, с. 36].

Термінами “професіонал”, “експерт”, “майстер”, “фахівець”, які є синонімічними, хоча й мають певну семантичну та етимологічну розмежованість, у сучасній літературі позначають сукупність особистісних елементів, які відображають високу продуктивність фахової діяльності, володіння спеціалістом усталеною системою певних знань, умінь, норм, цінностей, навичок. Ціннісно-смислова сфера експерта соціогуманітарної сфери актуалізується та функціонує у рамках суспільного блага, змістовлюється в утвердженні професійної саморефлексії, що розуміється як акт дослідження свого внутрішнього світу, власних домагань і поведінки у зв’язку з соціальними вимогами, настановами, очікуваннями. Процес формування аксіосфери неподільно пов’язаний із загальними закономірностями соціального розвитку особистості, що сприяє активному обранню людиною власної життєвої позиції, окресленню на цьому підґрунті сенсу свого існування [1].

Можливість виступити в ролі експерта уможливорюється через сформовані ним власних професійних намірів, диспозицій, установок, домагань, екзистенційних і духовних потреб, смислоформ та світоглядних універсалій. У прикладному аспекті постать експерта соціогуманітарної сфери постає як

квінтесенція особистісних рис-якостей, актуалізація яких забезпечує повномірне функціонування фахівця як суб'єкта професійних зносин. Якщо обране фахове спрямування й пов'язані з ним цінності сприяють реалізації життєвого шляху особистості й результативно утворюють діяльнісно-смыслову цілісність, то професійне її самоствердження набуває смысловиттєвої гармонійності [2].

Готовність експерта до роботи у царині соціогуманітарних стосунків слушно охарактеризувати як: 1) категорію теорії діяльності, що вказує на його цільові, змістові, функціональні та суто особистісні характеристики, важливі для успішного виконання професійних обов'язків; 2) концепт професіогенезу, націленого на досягнення фахівцем високого рівня професіоналізації та компетентності на відповідному рівні оволодіння майстерністю практикування; 3) теоретичну модель професійного самовдосконалення, що відображає мету, форми, засоби та сукупний результат усіх етапів професіоналізації.

Готовність до професійної діяльності експерта соціогуманітарного профілю містить такі засадничі *механізми* її успішного формовиваю: 1) емоційно-вольової саморегуляції як здатності до адекватного сприйняття інших та свідомого контролю власних емоційних проявів; 2) ціннісно-смыслові самоорганізації у ракурсі набуття професійними мотивами статусу особистісного смыслу та перетворення їх на цілі життєреалізування; 3) самоідентифікації в усвідомленні та прийнятті професійної ролі; 4) самосуб'єктивації як активного самоплекання й самотворення [2, с. 122].

Експерт є фахівцем, який глибоко розуміє зміст та особливості специфіки соціогуманітарної роботи, котрий віднаходить найкращі способи мобілізації резервів, можливості залучення інвестицій, прогнозує терміни досягнення поставлених завдань, діагностує критерії підбору оптимальних варіантів вирішення питань суспільно значущої діяльності тощо. Для одержання якісної експертизи до фахівця висувається низка вимог, як-от: високий рівень загальної ерудиції, глибокі спеціальні знання, здатність адекватно і повномірно схарактеризувати досліджувану соціальну ситуацію, вміння стратегічно та функціонально-оцінно її проаналізувати, наявність дослідницького досвіду й наукового інтересу до обстоюваного питання та ін.

Загалом система загальних рис-якостей експерта соціогуманітарної сфери [1; 4; 5; 6] охоплює: 1) високий рівень особистісних та професійних домагань, визнання колегами; 2) розвинену особистісну рефлексію; 3) відповідну освіту та значний досвід роботи, сформовані вміння й навички; 4) фахову компетентність і наявність фундаментальних спеціальних знань, ініціативність і заповзятість; 5) розвинений практичний інтелект, масштабність мислення, когнітивні й комунікативні вміння; 6) мистецтво спілкування з людьми, толерантність, високу працездатність; 7) спроможність до професійної саморегуляції й до продуктивної пошукової діяльності; 8) творчі запити й готовність до вирішення проблемних завдань.

Експертна оцінка у прикладному застосуванні дає змогу правомірною оцінити досліджуване суспільне явище, об'єктивувати висновки щодо застосування практик використання певного інструментарію в досягненні мети суспільних взаємодій, визначити напрям методичного й організаційного забезпечення подальших соціогуманітарних пошукувань. Правильне уявлення й ґрунтовні знання про об'єкт діяльного оперування, з яким працює людина, дозволяє їй майстерно здійснювати свою роботу, а найактуальнішим в об'єктивації цих знань постає докорінний аналіз і багатосторонній розгляд розгортання системи суспільних зносин [5].

Задля отримання достеменного уявлення про об'єкт соціогуманітарного втвчення експерт повинен уможлядно виокремлювати притаманні йому фактичні властивості й оперувати його засадничими упредметненнями в миследіяльності. Він має володіти такими знаннями, котрі б допомогли йому швидко абстрагуватися від незначущих характеристик досліджуваної ситуації й виділити найсуттєвіші її ознаки, мисленнево уреальнити можливі наслідки використання певних її властивостей у професійному повсякденні. Щоб об'єднати в єдину систему експертної оцінки суспільно-культурні явища, різнопланові знання слід перебудувати відповідно до нагальних вимог осмислений фрагмент соціобуття. Для цього створюється модель-конфігуратор, що дає змогу пояснити процес соціопсихологічної експертизи через синтез знань про суспільно значущі об'єкти та їх зведення у знання-систему. В результаті конфігурування знань з'являються структурні моделі соціогуманітарного об'єкта, котрі можна використовувати як взірці для подальших пошукувань у сфері соціогуманітарного практикування [4, с. 22].

Дослідницька проекція окреслених теоретико-методологічних засновків і настановлень дає змогу створити узагальнений *ціннісно-смісловий портрет* особистості експерта соціогуманітарної сфери. Він уміє налагоджувати та підтримувати тісні глибокі контакти, контролює власні емоційні стани у процесі спілкування, сприймається доквіллям як поважна людина, а також відчуває відповідальність за свої дії, усвідомлює межі власної компетентності, беручи цілковиту відповідальність за прийняті рішення; його освіченість, спеціалізовані знання та інтелектуальні ресурси загальноновизнані, а націленість на позитивний результат і водночас володіння механізмами саморегуляції, самообілізації й самоорганізації забезпечують успіх у його суспільно-корисних пошукуваннях; йому притаманні адекватне, об'єктивне сприйняття реальності, толерантність до думок, діянь і почуттів інших, прагнення до автентичності, діяльнісний креатив, спроможність відстоювати суспільно вагомі вартості, упевненість у собі та висока позитивна самооцінка, робота над собою в напрямку професійного зростання, наскрізне бажання допомоги іншим, вольова активність, почуття ідентичності з соціальним та професійним доквіллям, психодуховна єдність зі світом, рефлексивна позиція щодо власного буття, незалежність у поглядах і переконаннях, автономність професійної свідомості, реалістичність та системність власної миследіяльності, прагнення до самопізнання й самотворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фурман А.А. Особистісний розвиток майбутніх соціальних працівників: ціннісно-орієнтаційний аспект / А. Фурман, І. Ліпська // Психологія і суспільство: [спецвипуск]. – 2011. – С. 24–26.
2. Фурман А.А. Ціннісно-орієнтаційний портрет фахівця-психолога: від моделі до індивідуальних інваріантів / А.А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 118–127.
3. Фурман А.В. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: [монографія] / А.В. Фурман, С.К. Шандрук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.
4. Фурман А.В. Методологічна концепція дисципліни “Теорія соціальної роботи” / А.В. Фурман Л.З. Ребуха // Вітакультурний млин: [Методологічний альманах]. – 2014. – Модуль 17. – С. 20–29.

5. Фурман А.В. Інноваційна освітня модель підготовки соціальних працівників / А.В. Фурман // Ринок праці та зайнятість населення. – 2015. – № 1. – С. 47–51.
6. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель // Психологія: Збірник наукових праць. – Вип. 3. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С. 35–41.

Фурман А. В.

д.психол.н., професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи ТНЕУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ КОМПЛЕКСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ

У теорії держави і права, й особливо у практичній юриспруденції, давно обґрунтована виняткова важливість добротних психологічних знань. І це зрозуміло чому, адже правник будь-якої спеціалізації, хоча й працює безпосередньо із законодавчими і нормативними актами, все ж здійснює це в контексті інтересів та життєвих завдань конкретної людини чи групи людей. А це означає, що рамковою умовою ефективності його професійної діяльності є *гуманітарна зрілість*, соціальна толерантність та особистісна відповідальність за прийняті рішення і задіяні засоби правового впливу. Звідси закономірної актуальності набуває проведення *комплексної гуманітарної експертизи* у правовій сфері суспільства, суть якої полягає у різнобічному й детальному дослідженні психосоціального клімату у життєдіяльності колективів, груп та окремих осіб правничих інституцій, а також їх вплив на суспільну атмосферу, соціальні події та особисте життя громадян. У цьому аналітичному розрізі значущості набуває така прикладна дисципліна, як *юридична психологія*, що взаємозбагачує зміст психології і юриспруденції у вивченні закономірностей, механізмів і тенденцій розвитку психічної діяльності людей у сфері соціальних відносин та взаємодій, котрі регулюються правом [1; 5].

У сфері дії права законодавчо закріпленою і широко використаною є *судово-психологічна експертиза*, особливо, коли мовиться про кримінальне судочинство, і меншою мірою – цивільне та адміністративне. Тут законодавець чітко регламентує випадки обов'язкового проведення такої експертизи. Зокрема, вона проводиться: а) для визначення психодуховного стану підозрюваного чи звинуваченого; б) коли виникає сумнів у їх осудності або здатності давати звіт у своїх діях чи керувати ними; в) для встановлення психофізичного стану свідка чи потерпілого, коли виникає сумнів у їх здатності правильно сприймати як обставини, так і своє ставлення до них; г) коли потрібні відомості про особливості сприймання, пам'яті, мислення, вмотивування, хвилювань і психотравм будь-кого із задіяних до кримінального чи адміністративного процесу. В будь-якому разі суд використовує висновок названої експертизи як доказ, що природно підвищує відповідальність експерта-психолога як висококомпетентного знавця психодуховного світу людини.

Проте юридичний статус судово-психологічної експертизи в цивільному, адміністративному та арбітражному сегментах вітчизняного судочинства, на